

islam açısından kadının konumu ve kadına yönelik şiddetin değerlendirilmesi

TALİP ÖZDEŞ

Prof. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dünyanın birçok yöresinde farklı kültürel ve sosyal ortamlarda kadına yönelik şiddet bir şekilde gündeme gelmekte ve üzerinde tartışmalar yapılmaktadır. Modernleşme süreçlerinin devreye girmesiyle Türkiye, Afganistan, Pakistan ve Malezya gibi İslâm ülkelerinde bu tartışmaların daha çok din, gelenek ve törelerle bağlantılı olarak yapılması alışlagelen bir durumdur. Çünkü söz konusu modernleşme süreçleri, değişik renk ve tonlarıyla siyasî ve ideolojik bölünmeleri, kamplaşma ve tavır alışları beraberinde getirmiştir. Bu tavır alışlar ve kamplaşmalar daha çok din ve gelenek üzerinden yapılmakta, kamplaşmanın tarafları çok boyutlu ve girift birçok toplumsal problemin sorumluluğunu kendi görüş ve tutumlarına uygun olarak bir yerlere fatura etme eğilimi göstermektedirler. Kadının toplumdaki konumu ve kadına yönelik şiddet meselesi neredeyse bu problemlerin odağında bulunmaktadır. Yoğunluğu eskisi kadar olmasa da birileri bu bağlamda ortaya çıkan ve çoğu defa gelenek ve törelerle, ekonomik, sosyal ve eğitim problemleriyle iç içe olan çok boyutlu bu problemi doğrudan dinin kendisine, İsl-



lâm'a fatura etme, İslâm'ı kadın haklarını engellen, erkek karşısında kadını dışlayan, ona baskı ve eziyet yapılmasını onaylayan bir din gibi gösterme eğilimi içerisindedirler. Ancak bu çevrelerin son zamanlarda ülkemizde, gerek okullar ve üniversitelerde, gerekse iş yerlerinde dinî duyarlılığa sahip kız çocuklarına ve kadınlara giydikleri kıyafet yüzünden uygulanan baskı ve şiddetin aktörleri oldukları da bir vakıadır. Bazı çevreler tarafından birtakım gereksiz korku ve endişeler yaratılarak gerçeklerin görülmemesi, problemlerin çözülmemesi istenmektedir. Dindar kadın, eğitim ve çalışma hakkı konularında birilerinin kamusal alan olarak tanımladığı alanlarda ciddi sıkıntılar yaşamaya devam ederken, kendilerini modern ve çağdaş olarak nitelendiren kadınlar, İslamiyet etkinlik kazandığı takdirde ileride kendi hayat tarzlarının baskı altına alınacağı endişesini taşımaktadırlar.

Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde Amerika'daki ikiz kulelere yapılan saldırıdan sonra birileri sözde Medeniyetler Çatışması'nın fitilini ateşlemiş, İslâm ülkelerine yönelik saldırıları meşru gösterecek senaryolar hazırlanmıştır. Bu bağlamda Batı ülkeleri merkez olmak kaydıyla dünyada bir İslâm fobisi (İslamofobia) yaratmak için kadın konusu kullanılmış, Afganistan'da burka ile gezen kadınlar, çok küçük yaşta çok yaşlı erkeklerle evlendirilen kız çocukları, zina suçundan dolayı kadın taşlamalar, töre cinayetleri, evlerinde eşleri ve yakınları tarafından şiddete maruz kalan kadınlar bir senaryonun parçasını oluşturacak şekilde devamlı olarak gündeme getirilmiştir. Bütün bunlar kaçınılmaz olarak zihinlerde İslam diniyle ilgili bir imaj kirliliği yaratmıştır. Bu tip marjinal olayların geneli yansıtırcasına devamlı olarak medyada gündeme getirilmesi, bu alanda mevcut problemleri araştırmaya, kaynaklarını tespit edip insaflıca çözmeye yönelmek, insanlığın zihninde İslam'la ilgili birtakım korkular yaratmayı ve söz konusu problemleri istismar etmeyi amaçlamıştır. Bunda önemli ölçüde başarılı olduğu kabul edilse bile, istismar ve çarpıtmaların her zaman kalıcı olacağı, gerçeklerin hiçbir şekilde ortaya çıkmayacağı iddia edilemez.

Malum olduğu gibi, kadının toplum ve ailedeki konumu ve yaşantısı ile ilgili problemler tarih boyunca şu veya bu şekillerde hep mevcut olmuştur. Bazen

bir eşya gibi alınıp satılmış, hatta miras bırakmaya bile konu olmuş, köle edilmiş; kayıtsız şartsız kocasının hakimiyetine mahkum edilmiş, kocası kendisinden önce ölürse onunla beraber yakılmıştır. Kadının ruhunun olup olmadığı, şeytan olup olmadığı tartışılmış, bazı talihsiz kız çocukları toprağa gömülerek katledilmiştir. Eski Hint, Çin, Japon, Yunan, Roma ve Arap geleneklerinde olduğu gibi günümüz dünyasında da söz konusu problemler şu veya bu şekilde değişik şekiller altında varlığını devam ettirmektedir. Günümüz dünyasında sosyo ekonomik, politik vb. yönlerden önemli bir transformasyonun varlığına rağmen, cinsiyete dayalı hiyerarşi bir şekilde kendisini devam ettirmektedir. Cecilia L. Ridgeway'in de işaret ettiği gibi gerek maddî kaynakların kullanımında, gerekse güç, statü ve otoritenin kullanımında erkeklere kadınlar üzerinde avantaj sağlayan bir yapılaşma söz konusudur. Bütün sanayileşme çabalarına, üretim faaliyetlerinin büyük ölçüde evin dışına çekilmesine ve kadınların erkeklerin hakimiyetinde bulunan meslek sahalarına girmelerine rağmen, söz konusu cinsiyete dayalı hiyerarşi kendisini bir şekilde yeni formlar içerisinde teyit etmektedir.¹ Ekonomi ve politikanın inisiyatifini elinde bulunduran, sanat, kültür, edebiyat ve bilim alanlarında kendisini toplumlarına ve insanlığa kabul ettiren kadınların olması, genelde bu hiyerarşiyi ve problemleri ortadan kaldırmıyor.

Dindar kadın, eğitim ve çalışma hakkı konularında birilerinin kamusal alan olarak tanımladığı alanlarda ciddi sıkıntılar yaşamaya devam ederken, kendilerini modern ve çağdaş olarak nitelendiren kadınlar, İslamiyet etkinlik kazandığı takdirde ileride kendi hayat tarzlarının baskı altına alınacağı endişesini taşımaktadırlar.

Kadınlarla ilgili olarak farklı sosyo kültürel ortamlarda ortaya çıkan problemlerin benzer tarafları olduğu kadar farklı yönlerinin de olması anlaşılacak bir durum değildir. Sonra problemler sosyal karakterli olabileceği gibi, erkek ve kadının yaşamakta olduğu psikolojik durumlarla da ilgili olabilir. Yani kadın konusunda ortaya çıkan problemler sonuçta insanın fitratıyla, ruh durumuyla ve onun içerisinde

yaşamakta olduğu şartlarla doğrudan ilişkilidir. Toplumun sahip olduğu inanışlar, dinî anlayışlar, âdet ve töreler yaşanan bu problemlerin azaltılmasına etki yapabileceği gibi fazlaşmasında da etkili olabilir. Dinî ve kültürel anlamda çoğunluğu Müslüman olan toplumlarda cinsiyet konusunda problemler yaşandığı gibi, Hıristiyan, Yahudi, Budist, Hindu ve Taoist toplumlarda da birçok problemler yaşanmaktadır.

Bugün kadına yönelik şiddet, cinsel taciz ve istismar gerek Batı'da ve gerekse Doğu'da gelişmemiş toplumlarda olduğu kadar gelişmiş toplumlarda da farklı derecelerde kendisini hissettiren problemler arasındadır. Aile yapısının sarsılması, bireyselliğin her şeyin önüne çıkarılması, yakınlar arası ilişki ve bağların zayıflaması, ekonomik krizler, cehalet, inanç ve ahlak zafiyeti büyük ölçüde kadınları ve çocukları vurmaktadır.

Ekonomik ve sosyal yönden az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler kadın konusunda problemler yaşarlarken, gelişmiş olarak kabul edilen ülke ve coğrafyalarda da bu bağlamda önemli problemler yaşanmaktadır. Çalışmayan kadınların problemleri kadar çalışan kadınların, köy ve kasabalarda yaşayan kadınlar kadar şehirlerde ve metropollerde yaşamakta olan kadınların da problemleri vardır. Bazı ortamlarda kadın ya toplumdan soyutlanarak ikinci sınıf kabul edilebilip bütün hayatı cinsellik ve üreme kılıplarına sıkıştırılırken; diğer bazı ortamlarda da insanlık kimliğinden çok cinsel kimliği öne çıkarılmakta, ağır yük ve sorumluluklar yüklenerek ezilme durumuna düşürülebilmektedir. Bugün kadına yönelik şiddet, cinsel taciz ve istismar gerek Batı'da ve gerekse Doğu'da gelişmemiş toplumlarda olduğu kadar gelişmiş toplumlarda da farklı derecelerde kendisini hissettiren problemler arasındadır. Aile yapısının sarsılması, bireyselliğin her şeyin önüne çıkarılması, yakınlar arası ilişki ve bağların zayıflaması, ekonomik krizler, cehalet, inanç ve ahlak zafiyeti büyük ölçüde kadınları ve çocukları vurmaktadır. Yine maalesef kadınlar, süper güçlerin rol aldığı veya kışkırttığı savaş ve çatışmalarda saldırı ve tecavüzlerin hedefi haline getirilerek en fazla mağduriyete uğrayan kesim durumundadırlar.

Bütün bu girift durumları tek bir faktöre indirgeyerek açıklamaya çalışmak, özellikle de cinsiyet konusu ile ilgili problemlerin oluşumunda psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. faktörleri dikkate almaksızın problemlerden doğrudan dini/İslâm'ı sorumlu tutmak peşin yargılara dayalı ideolojik bir bakışın sonucu olabilir. Bu konuda en fazla düşülen hataların başında şüphesiz dinle fert veya toplumun din anlayışının, gelenek ve törelerinin ay-nileştirilmesi gelmektedir. Halbuki bunların aynı şeyler olmadığı bilinmesi gerekir. Özellikle aydın ve entelektüel çevrelerin bu tip hatalara düşmeleri yadırganacak bir tutumdur. İnsanî olgular, bireysel ve sosyal problemler ilahî vahiyden (dinin aslı kaynağından) kaynaklanmıyor. Ancak olgusal düzeyde problemlerin ortaya çıkmasına ve dengelerin bozulmasına neden olan psikososyal faktörler, bir şekilde vahyin anlaşılması, yorumu ve pratiğe geçirilmesi üzerine de etki ederek farklı dinî algıların ve anlayışların ortaya çıkmasına neden olabilmekte; ilahî vahyin ruhuyla bağdaşmayan zihniyet ve düşünceler, yargılama ve uygulamalar gelenekselleşen bu anlayışlar içerisinde kendisine yer bulabilmektedir.

İlahî vahyin peygamberler aracılığı ile insanlığa gönderilmesinin nedeni, rotasını ve yolunu kaybeden fert ve toplumların hidayet bulması, gerekli ıslahat ve düzenlemelerin yapılmasıyla bozulan dengelerin yeniden kurulmasıdır. Dolayısı ile ilahî vahyi ahlak ve hukuktan bağımsız düşünmek, onu sadece itikat boyutuna indirgemek tutarlı değildir. İlahî vahiy, Allah'ın tarihe müdahalesidir. Bu müdahalenin hedefi ise ibadet ve teslimiyetin değişik şekiller ve imajlar altında temsil edilen putlara değil, âlemlerin Rabbi olan Allah'a yapılması, evrensel anlamda ahlakî ve hukukî değerlerin ikame edilmesiyle yeteneklerin kötüye kullanımının engellenmesi, kuvvetlinin zayıfı ezmesinin önüne geçilmesi, yeryüzünde adaletin tesisi ve hakların sahiplerine verilmesidir. Bütün bir peygamberler tarihi, İbrahim Peygamber'in Nemrut'a; Musa Peygamber'in Firavun'a ve Hz. Muhammed'in Ebu Cehil ve onun gibilere karşı verdiği mücadele bunun en açık göstergesidir. Verilen mücadele ne yalnız başına erkekler ne de kadınlar için verilmiş, şirk karşısında tevhibi öne çıkarak bütün bir insanlığın onuru ve hürriyeti için verilmiştir.

İlahî vahiy, toplumu değiştiren her şeyden önce tevhide dayalı bir iman ve düşünce sistemi ortaya koyarak toplumu zihniyet alanında köklü bir transformasyona tabi tutmuştur. İtikat ve düşünce sistemiyle bağlantılı bir şekilde ahlak, ibadet ve hukuk alanında konulan prensiplerle düşünce ve eylem alanında kurulan sistem her boyuttan takviye edilme yönüne gidilmiştir. Cahiliye anlayışı ve kültürünü tasfiye eden İslâm, putperestlik inancı karşısında tevhide dayalı bir iman sistemini getirmiştir. Ancak tevhit, salt mânâda sadece Allah'ı birlemekten ibaret bir itikat sistemi değildir. Tevhit, Allah'ın mümin insanın düşünce sisteminin ve kavram dünyasının merkezine konulması, böylece onun fikir ve anlam dünyasının parçalanmışlıktan kurtulmasıdır. Evrendeki her şey bütün farklılık ve özellikleriyle Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellisi durumundadır ve O'nun programına (kaderine) tabidir. Evrendeki farklılıklar aslında bir bütünü parçasıdır, birbirine muhtaçtır. Dolayısıyla erkek veya kadın olmak, farklı ırk, cins ve etnik yapılarda olmak, farklı dilleri konuşmak birbirine alternatif olan durumlar değildir. Yani bu farklı durumlardan birinin varlığının kabul edilmesi veya birine aidiyet durumu diğerinin varlığının inkar edilmesini, ona karşı düşmanca tavır alınmasını, asimile edilip ortadan kaldırılmasını gerektiren şeyler değildir. Tevhit, farklılıkta birliktir. Tevhitte düzen ve denge (adalet) olduğu halde şirkte parçalanmışlık vardır, kaos ve zulüm vardır. Bunun içindir ki Kur'an'da şirk en büyük zulüm olarak nitelendirilmiştir. Allah yerin ve göklerin Rabbi olarak her şeyin üzerinde otorite sahibidir. Mutlak itaat ve teslimiyet ancak Allah'a aittir. İnsanlar arasındaki itaat, ancak Allah'a itaat bilinciyle beraber anlam kazanabilir. Tevhit, her türlü kula kulluğu, insanın insana köle olmasını reddeder. Halbuki şirkte insanın tanrılaştırılması, kuvvetin kutsanması, hak ve hukukun iptali söz konusudur. Şirk putçuluğu, kuvvetlinin zayıfa tahakkümünü, çifte standartlılığı, kural tanımayı ve dengelerin bozulmasını beraberinde getirir.

Kur'an'a göre kadın ve erkeğin tek bir nefisten (aynı özden) yaratılmış olmaları² tevhitte bağlantılı bir durumdur. Bütün evrenin ve insan dahil evrende var olan canlı ve cansız tüm varlıkların benzerlik ve farklılıklarla beraber yaratılmaları, her bir varlığın kendisine özgü dizaynı ve yaratılışının geçirdiği safhalar Allah'ın isim ve sıfatlarının; O'nun sonsuz

kudret ve ilminin, rahmet ve hikmetlerinin tezahürüdür. Bunun içindir ki makro ve mikro âlemde olan bu tezahürler Kur'an'da Allah'ın âyetleri olarak zikredilmektedir. İlahî vahyin muhatabı bizzat insanın kendisidir; yani Kur'an'da muhatap alınan şey insanın cinsiyeti (kadın veya erkekliği) değil, bizzat insanlığıdır. Aynı özden yaratılan kadın ve erkek birbirini tamamlayarak insanlık paydasında birleşmektedir. Ahsen-i takvim olarak yaratılıp³ takvâsı ve fücuru (kötülük yapma duygusu)⁴ ilham edilen insanın yeryüzünde halife kılınma,⁵ sorumluluk yüklenip imtihan edilme keyfiyeti⁶ cinsiyetiyle değil, doğrudan insanlığıyla ilgili bir durumdur. Yaratılıştaki ırk, millet, kabile gibi oluşumların ve cinsiyet ayrımının gerçekliğine işaret eden Kur'an, Allah katında ekrem olma (üstünlük) ölçüsünün takvâ olduğunu ifade ederek⁷ zımnen erkek veya kadın, siyah veya beyaz, Arap veya Türk olmanın bir üstünlük vesilesi olamayacağını da ifade etmiş bulunmaktadır.

Kur'an'a göre kadın ve erkeğin tek bir nefisten (aynı özden) yaratılmış olmaları tevhitte bağlantılı bir durumdur. İlahî vahyin muhatabı bizzat insanın kendisidir; yani Kur'an'da muhatap alınan şey insanın cinsiyeti (kadın veya erkekliği) değil, bizzat insanlığıdır. Aynı özden yaratılan kadın ve erkek birbirini tamamlayarak insanlık paydasında birleşmektedir.

Allah katında üstün olmak, ancak yaratılışın misyonuna sahip çıkmakla; yani ilahî rızaya uygun bir iman, düşünce ve hayat tarzı içerisinde olmakla mümkündür. Kur'an'da Hz. Peygamber'in yanında olanlar (Sahabe) övülürken, onun yakın akrabaları şirk koşmalarından, inkar ve zulümlerinden dolayı yerilmişlerdir. Nuh, Lut ve İbrahim peygamberlerin Allah tarafından seçilerek doğrudan ilahî vahye muhatap olmaları, onun tebliği, temsili ve öğretimi ile sorumlu olmaları, müşrik çocuklarının, eş ve babalarının ilahî azaptan kurtuluşuna vesile olamamıştır. Bunun karşısında Firavun'un eşi Asiye, Mısır kralı kocasının inkar ve zulmünü onaylamadığı için, onun ve çevresindekilerin yanlış işlerine itaati reddettiği için Kur'an'da övülmüş ve müminlere örnek olarak

sunulmuştur.⁸ Asiye'nin karşı çıktığı insan, bir taraftan onun kocası, diğer taraftan hatırı sayılır bir ülkenin kralı durumundadır. Asiye örneği, mutlak itaatin Allah'a ait olduğunu vurgulamak içindir. Müslüman bir kadının kocasına itaati, mutlak itaat değil, nisbî bir itaattir. Müslüman kadın, kocasının şirke, inkara ve zulme giren düşünce ve eylemlerini onaylamak, onun ilahî rızaya uygun olmayan haksız taleplerine itaat etmek, zulmüne boyun eğmek durumunda değildir. Aile içerisinde eşlerin birbirine itaati, her birinin sorumluluk alanlarıyla ilgili bir durumdur. Ailede kadının kocasına itaat etmesi gereken durumlar olduğu gibi, kocanın karısına itaat etmesi gereken durumlar da söz konusudur. Toplumda kadın ve erkeğin birbirine itaati, yapılacak iş ve hizmetlerin doğasının gerektirdiği liyakat ve sorumluluklar çerçevesi içerisinde ele alınıp değerlendirilebilecek bir konudur. Asıl olan emanetlerin (görev ve hizmetlerin) ehline verilmesi, işlerin karşılıklı anlayış, adalet, iyilik, sevgi, saygı ve danışma yoluyla yürütülmesidir. Kimden ne şekilde gelirse gelsin, Allah'ın asla zulme rızası yoktur.

Asiye örneği, mutlak itaatin Allah'a ait olduğunu vurgulamak içindir. Müslüman bir kadının kocasına itaati, mutlak itaat değil, nisbî bir itaattir. Müslüman kadın, kocasının şirke, inkara ve zulme giren düşünce ve eylemlerini onaylamak, onun ilahî rızaya uygun olmayan haksız taleplerine itaat etmek, zulmüne boyun eğmek durumunda değildir. Aile içerisinde eşlerin birbirine itaati, her birinin sorumluluk alanlarıyla ilgili bir durumdur.

İslâm'ın temel kaynakları (Kur'an ve sahih sünnet) esas alındığında, ilahî vahye muhatap olma, imtihan edilme, sorumluluk yüklenme, insanlığın gerektirdiği hak ve hürriyetlere sahip olma, iradesini kullanma, hukuka, yargılamaya, mükafat veya cezaya muhatap olma yönlerinden kadınla erkek arasında esasta bir fark yoktur. Kadın ve erkeğin cinsiyetlerinin farklı olması ve aralarında işlevsel farklılıklar olmasından dolayı dinin ve hukukun ibadet ve muamalat alanlarında kadın ve erkek arasındaki işlevsel farklı-

lıkları dikkate alan bazı düzenlemeler yapmış olması bu gerçeği değiştirmez. İslâm, ontolojik olarak cinsiyet ayrımını kabul ederken cinsiyet ayrımcılığını kesinlikle reddeder. Ancak toplumda çoğu defa dinin kendisiyle özdeşleştirilen ataerkil zihniyete dayalı birtakım yorumlar, inanışlar, içtihatlar, hadis formunda gözükebilecek sahih olmayan veya sahihliği şaibeli olan haber ve rivayetler, kabilecilik zihniyetinin tahakkümü altındaki gelenek ve töreler esas alındığında aynı değerlendirmeyi yapmak mümkün değildir. Bu ikinci alanda İslâm'ın ruhuyla bağdaşmayan durumlarla karşı karşıya kalabiliriz. Bu bağlamda İslâm'la İslâmî olanın aynı şeyler olmadığı, İslâm'la Müslümanın, ilahî vahiyle toplumun din (İslâm) anlayışının birbirleriyle özdeş olmadıklarının altını çizmeliyiz.

İlahî vahiy birey ve toplumun kavram dünyasını yeniden dizayn ederek iman ve fikir temelinde gerekli zihniyet değişikliğini yaptıktan sonra, oluşturulan kolektif dünya görüşü üzerine ahlak, ibadet ve hukuk prensiplerini ikame ederek muhkem bir yapı oluşturuyor. Bu oluşumda tevhide dayalı dünya görüşü ile onun üzerine ikame edilen prensipler anlamlı bir sistem oluşturmaktadır. Öyle ki söz konusu sistemin merkezinde Allah vardır. Mümin insanın ahlak, ibadet ve hukuk alanındaki bütün eylem ve tasarrufları ancak Allah'ın rızası esas alındığında gerçek mihverine oturabilir, anlam kazanabilir. Bu sistemde ahlakî ve hukukî ilkeler sadece insan ve toplumların birbirleri arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ile sınırlı olmayıp içselleştirilme boyutunda doğrudan Allah'la bağlantılıdır. İbadetler Allah'a yapılarak O'na teslimiyeti ifade ederken, aynı zamanda bir nefis tezkiyesidir, arınmadır, insanın vicdanını, niyet ve eylemlerini muhasebe etmesi, Allah'la ve başkalarıyla ilişkilerini gözden geçirip meşru temeller üzerine oturtmasıdır. Bu bağlamda ibadetler bireyin imanı ile ahlakî kişiliği arasında bir köprü oluşturmakta, ahlak ve hukukun içselleştirilmesinde önemli bir fonksiyon icra etmektedir. Her ibadetin psikolojik ve fizyolojik boyutu yanında sosyolojik boyutu da vardır. Örneğin zekat malın temizlenmesidir. Muhtaç birisine yardım eden insan aynı zamanda Allah'a borç (karz-ı hasen) vermektedir,⁹ çünkü onun mükafatını Allah verecektir. Allah'la bağlantılı olmak, aynı zamanda insanın ortaya koyacağı her

düşünce ve eylemin uhrevî boyutunun da hesaba katılmasını, eylemlerin sorumluluğunun sadece dünya hayatı ile sınırlı olmadığını bilincinde olunmasını gerektirir. Böyle bir sistemde slogancılığa, çifte standartlılığa, münafıklığa yer yoktur. Ancak mümin olsalar bile insanların bu sistemi anlayıp idrak etmeleri, içselleştirip bilinç haline getirmeleri mutlak olmayıp farklı derecelerde gerçekleşmektedir. Allah'ı ve ahireti hesaba katmayan, insan ve toplumun kutsalla bağlantısını kesen, insanı tanrılaştırıp kuvveti kutsayan pagan dünya görüşü ve sistemlere gelince, onların ahlakî zaafından, slogancılıktan, çifte standartlıklardan kurtulmaları mümkün değildir. Kadına şiddeti ve cinsel istismarı önlemek için yasa çıkarmak, buna yönelik eğitim süreçleriyle desteklenmediği, derin bir kavrayışla içselleştirilemediği, imanî ve ahlakî değerlerle takviye edilemediği müddetçe tek başına problemi çözmeye yeterli değildir.

Bu değerlendirmeler çerçevesinde İslam'ın insanlar arası ilişkilerin düzenlenmesinde ortaya koyduğu temel ahlakî ve hukukî prensipler vardır. Bu prensipler cinsiyetleri, ırk ve etnik yapıları, dinî düşünce ve yargıları ne olursa olsun toplumun bütün birey ve grupları için geçerli olduğu gibi, eğer aynı ailede yaşıyorlarsa eşler ve çocuklar arasındaki ilişkiler için de esastır. İslâm, insanlar arası ilişkilerde ve işlerin yürütülmesinde doğruluğu, adaleti, emanetleri ehline vermeyi, haklara saygıyı, şurayı (istişare ve danışmayı), iyilikle muameleyi, sevgiyi, saygıyı, merhameti, cömertliği, yardımlaşmayı, mütevazı olmayı, iffetini korumayı, af ve bağışlamayı öne çıkarırken; her türlü zulmü, yalan ve aldatmayı, azgınlığı, haddi aşmayı, hak gaspını, fuhuş ve zinayı, çirkin işleri yasaklamaktadır. İyilikleri emretmek, kötülüklerden sakındırmak İslam'ın şiarı olmuştur. İslam'ın getirdiği ahlakî ve hukukî prensiplerin temelinde insan ve toplumun maslahatı için canın, malın, dinin, aklın ve neslin korunması esastır.

Fert ve toplum, yukarıda zikredilen prensipler doğrultusunda dönüştürülürken, bu dönüştürme işlemi toplumun dil ve kavram dünyası dahil bütün bir geleneksel yapı, töre ve adetlerin içerisinden yapılmaya gidilmiştir. Çünkü kelimelerin aslı anlamlarına sadık kalmak şartıyla toplumun kavram ve düşünce dünyasını tevhit merkezli olarak yeniden dizayn etmeden, toplumsal vakıayı yaşayan gerçekliği

ile beraber bütün boyutlarıyla ele alıp kavramadan bu inkılabı gerçekleştirmek mümkün değildi. Dönüştürme sürecinde bazı şeyler olduğu gibi bırakılarken, gelenek ve törelerle ilgili bir kısım durumlar, dinin ana hedefleri ve evrensel ilkeleri doğrultusunda geliştirilmeye müsait olacak şekilde ya tashih edilmiş ya da tasfiye cihetine gidilmiştir. Örneğin İslam öncesi dönemde cahiliye erkeği eşini haklı haksız istediği kadar boşama yetkisine sahipken ve bu yetkiyi mutlak ve sınırsız olarak elinde tutarken, İslamiyet erkeğin eşini boşama yetkisini üçe indirmiş, ailenin devamı ve korunması için konuyu ahlakî ilkeler üzerine oturtarak olayı keyfilikten çıkarmış, gerektiğinde kadının da eşini boşayabilmesine imkan tanımıştır. Cahiliye döneminde kadın mirastan hiçbir pay alamazken ve hatta kendisi bir miras malı gibi muamele görürken, İslamiyet bu anlayışı tasfiye etmiş, mevcut sosyoekonomik şartları, toplumda ve aile içerisindeki erkek ve kadının ekonomik yükümlülüklerini nazarı dikkate alarak kadını ebeveynine, kocasına, çocuklarına ve kardeşlerine mirasçı kılmıştır.

Kadına şiddeti ve cinsel istismarı önlemek için yasa çıkarmak, buna yönelik eğitim süreçleriyle desteklenmediği, derin bir kavrayışla içselleştirilemediği, imanî ve ahlakî değerlerle takviye edilemediği müddetçe tek başına problemi çözmeye yeterli değildir.

Kur'an ve sünnetin öne çıkardığı ahlakî ve hukukî ilkeler esas alındığında, ilahî vahyin sadece kadınlara değil, herhangi bir masum insana zulmedilmesini, saldırlmasını, hakaret edilmesini, iradesi dışında bir şeylere icbar edilmesini, şiddete maruz bırakılmasını onaylaması mümkün değildir. Nitekim bazı kişilerin (bir Cahiliye Dönemi uygulaması olarak) kendi kız çocuklarını rızık veya namus korkusuyla öldürmelerinden dolayı hesap sorulacağı ifade edilmiş,¹⁰ cariyelerin efendileri tarafından menfaat temini için fuhuş yapmaya zorlanmaları nehyedilmiştir.¹¹ İslam, erkekten kadına veya kadından erkeğe gelecek, ona zarar verecek, onu aşağılayacak, onurunu

kıracak, haklarından men edecek herhangi bir eziyete, işkenceye, saldırıya, aşağılamaya, zorlama ve hakarete asla cevaz vermemiştir. Bunun en açık göstergesi, Kur'an'ın kamil insanın ve hayırlı bir ümmetin oluşturulmasında tevhide, ibadetleri, güzel ahlakı ve hukukun üstünlüğünü temele koyan projesidir; bu projeyi yaşantısıyla bizzat hayata geçiren Hz. Peygamber'in örnekliliğidir. Kur'an'da en güzel ahlak üzerinde olduğu ifade edilen Hz. Peygamber'in ne eşlerine ne sahabilerine ne de başkalarına karşı saldıırı veya hakarete varan bir davranışına şahit olunmamıştır. Bazen eşleriyle ailevî problemler yaşamasına rağmen asla vakarını, itidal ve edebini bozmuş, problemleri sabır ve soğukkanlılıkla, vahyin ve aklın rehberliğinde çözmeye gayret etmiş, sevgiyi, adalet ve merhameti elden bırakmamış, en azılı düşmanlarını bile affetmeyi bilmiştir. Hz. Peygamber, eşleriyle baş başa kaldığında insanların en yumuşağı olmuş, daima tebessüm etmeyi ihmal etmemiştir.¹²

Cahiliye döneminde kadın mirastan hiçbir pay alamazken ve hatta kendisi bir miras malı gibi muamele görürken, İslamiyet bu anlayışı tasfiye etmiş, mevcut sosyoekonomik şartları, toplumda ve aile içerisindeki erkek ve kadının ekonomik yükümlülüklerini nazarı dikkate alarak kadını ebeveynine, kocasına, çocuklarına ve kardeşlerine mirasçı kılmıştır.

Babaları çocuklara davranışlarında adaleti gözetmeleri ve cinsiyet ayrımcılığı yapmamaları konusunda uyarılmıştır.¹³ Hz. Peygamber her fırsatta kadınların Allah'ın emaneti olduğunu, müminlerin en hayırlılarının ailesine hayırlı olan, iyilik ve güzellikle muamele eden insanlar olduğunu vurgulamıştır. Abdullah b. Ömer'in, "*Hz. Peygamber devrinde hakkımızda ayet nazil olur korkusuyla hanımlarımıza elimizi ve dilimizi uzatmaktan sakınırdık. Hz. Peygamber vefat edince, dilimizi ve ellerimizi onlara uzattık*"¹⁴ şeklindeki ifadesi, Hz. Peygamber hayatta iken kadına kötü muamele yapılmasının nasıl engellendiğini, vahyin yol göstericiliğine ve Hz. Peygamber'in örnek hayatına rağmen sahabeden bazılarının bile eşleriyle olan uyumsuzluk hallerinde sert muamelede

bulunabildiklerini ifade etmesi açısından anlamlıdır.

Vahiy, insanların eylemleri ve ilişkilerinin düzenlenmesi noktasında teorik bir yol gösterme şeklinde değil, bizzat yaşanan olguların içerisinde hareketle irşat yoluna gitmektedir. Bu bakımdan Kur'an âyetlerinin hangi nedenler ve olgular için indirildiğinin (nüzul sebeplerinin), kimleri muhatap aldığıının bilinmesi son derece önemlidir. İnsan ilişkileri birbiriyle uyumlu bir şekilde yürüyebileceği gibi, ilişkilerde bir bozulma, birbirini anlayamama, gerginlik ve çatışma halleri de ortaya çıkabilmekte, şayet bu durumlar bir aile içerisinde ortaya çıkıyorsa, ailenin mutluluğuna ve devamına gölge düşürebilmektedir. Ailede eşler ve yakınlar arasında uyumsuzluk, gerilim, çatışma ve şiddete başvurma hallerinin ortaya çıkması, nöro psikolojik ve sosyolojik boyutlu beşerî bir olgu olarak bütün toplumlarda, farklı sosyo kültürel ortamlarda değişik şekillerde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir durumda şiddet uygulaması genelde eşine göre fiziki olarak daha kuvvetli olan erkekten kadına doğru gerçekleşmektedir. Yani kadını dövme olayı tarih boyunca istisnasız bütün toplumlarda mevcut bir olgudur. Bu olgu, ailede kadınlara erkek arasındaki iletişim ve anlayış bozukluğunun, problem ve gerginliklerin bir patlama şeklinde dışarı yansımalarıdır. Eğitimsizlik, cahillik, bazı yanlış anlayışlar, gelenek ve töreler, insan zaafı, nörolojik ve ruhsal rahatsızlıklar, olumsuz çevre ve hayat şartları bu durumların ortaya çıkmasında etkin olmaktadır. Bunun içindir ki arzu edilen bir şey olmamasına rağmen şiddetli geçimsizlik hallerinde dinen boşanmaya ruhsat verilmiştir. Ancak ailenin devamı ve mutluluğu esas olup boşanma en son müracaat kapısı olmalıdır.

Nisa suresinin 34. âyeti ailede eşler arasındaki geçimsizlik ve çatışma halinin giderilmesi ile ilgilidir. Ayette erkeklerin mallarından harcayarak ailenin geçimini sağlamalarından, fizikî güç ve sosyal aktivite yönlerinden daha etkin olmalarından dolayı kadınlar üzerine kavvâm (koruyup kollayıcı) olduklarına işaret edildikten sonra, kadından kocasına nüşûz durumu gerçekleştiğinde, önce öğüt verilmesi, daha sonra yatakların ayrılması tavsiye edilmiş, bu uygulamalar fayda vermediğinde ise koca için nüşûz yapan eşine hafifçe vurmaya ruhsat verilmiştir. Şayet kadın hatasından vazgeçip kocasına itaat ederse, artık ko-

canın eşi aleyhine bir yol aramaması istenmiştir. Ayet, bir kadının babasıyla beraber Hz. Peygamber'e gelerek kocası tarafından dövüldüğünü şikayet etmesi ve Hz. Peygamber'in de şikayete konu olan adamın hanımına yaptığı bu kaba davranışından dolayı öfkelenerek ona misillemede bulunulmasını istemesi üzerine gelmiştir. Yani âyet, eşiyile arasında bir problem çıktığında hemen dayağa başvuran erkeklere hitap ederek, onların hareketlerini kontrol etmeyi, konuyu duygusal zeminden akli ve medeni bir zemine çekmeyi, böylece ailenin devamını sağlamayı amaçlamaktadır. Olgusal durum zaten toplumda bir şekilde yaşanmakta olup, vahiyden bağımsız olarak gerçekleşmektedir. İlgili âyet bu olguyu (problemi) ele alarak onu bireylerin ve toplumun maslahatına en uygun şekilde çözmeyi amaçlamaktadır. Nitekim aynı surenin 128. âyetinde de, ailede nüşûz durumu erkekten kadına doğru gerçekleştiğinde, erkek ve kadın her ikisinin de (gerekirse yakınlarının veya ehil olanların yardımıyla) uzlaşarak aralarını düzeltmelerinin daha hayırlı olacağı vurgulanmıştır. Çünkü çoğu defa kadının nüşûz yapan kocasına karşı fizikî güç kullanıp onu kontrol edebilmesi imkan dahilinde değildir. Kadın bu yola gitse bile bu, olgusal düzeyde geçimsizliği daha da artıran, kötü sonuçların ortaya çıkmasına yol açan bir durum olabilir.

Nisa suresi 34. ve 128. âyetlerde geçmekte olan nüşûz kelimesi, kadının kocasına veya da kocanın karısına karşı evlilik birliğini sarsacak şekilde her türlü kötü davranışını, isyanını, sadakatsizliğini ve hatta fiilî saldırısını ifade eder.¹⁵ Bazı tefsirler 34. âyette, kocasına nüşûz yapan kadınlarla ilgili olarak gelmekte olan "onlara vurunuz" ifadesini dövmek olarak yorumlamışlarsa da vurmak her zaman dövmek anlamına gelmez. Çünkü yaygın kanaat olarak dövme eylemi, çoğu defa fizikî olarak daha güçlü olan dan güçsüze doğru kontrollü veya kontrolsüz bir davranış olarak gerçekleşen, dövülen tarafı incitip ona zarar vermeye matuf bir durum olarak anlaşılmalıdır. Çünkü erkek haklı taraf olsa bile, çoğu defa eşine karşı güç kullanımında ölçüyü aşıp bilinç dışı uygulamalara gidebilmekte, ailede cinnet durumları yaşanabilmektedir. Halbuki ilgili âyette ifade edilen vurma eylemi, erkeğin eşine karşı ona zarar verecek, başkaları gördüğünde eşinin küçük düşme-

sine, gururunun incinmesine neden olabilecek eylemleri yapmasına ruhsat vermez. Eşi tarafından nüşûza maruz kalan koca için eşini incitmeden veya ona zarar vermeden yapılmasına ruhsat verilen vurma eylemi, bütün tavsiye ve çabalara rağmen sonuç alınmadığı takdirde boşama yoluna gitmeden önce, nüşûz halinin sona erdirilip ailenin devamının sağlanmasına matuf bir ruhsat olarak anlaşılmalıdır. İslâm haklı taraf olsa bile erkeğin eşine karşı ölçsüz ve haddi aşan davranış ve eylemlerine ruhsat vermektedir. Nitekim Kur'an'da geçen bir âyet, bu konuya ışık tutacak mahiyettedir. Kur'an'da Eyyub (a.s.) ile ilgili anlatılan bir konuda Allah, (sebebini bilmediğimiz bir olaydan dolayı) hanımına yüz değnek vurmaya yemin eden Eyyub (a.s.)'ın eşini dövmesine izin vermemiş, ancak yeminini yerine getirmesi için eline bir demet sap alıp onunla eşine bir defa vurmasını önermiş, sabrından dolayı da onu övmüştür.¹⁶ Yani haklı olsa bile Eyyub Peygamber'in eşini dövme arzusu Allah tarafından onaylanmamış, ancak edilen yeminin yerine getirilebilmesi için de bu cezalandırma işi, kadını incitmeyecek ve ona zarar vermeyecek hafif bir vurma eylemine indirgenmiştir.

Dini hassasiyetlerinden dolayı örtünen binlerce Müslüman kızı eğitim ve çalışma haklarından mahrum edenlerin; masum insanların, kadın ve çocukların katledilmesine sebep olanların, söz konusu eylemlere destek verenlerin kadın hakları savunuculuğu yapmaları, kadına baskı ve şiddet uygulamasına karşı oldukları iddiası tam bir çifte standartlık ve ikiyüzlülük örneğidir.

Yukarıda ifade edildiği gibi, aile ve toplumda uyumsuzluk, gerginlik ve çatışma halleri beşerî olgular olarak vahiyden bağımsız bir şekilde gerçekleşmektedir. Yani Kur'an, daha önce fiilî olarak mevcut olmayan bir durumu gündeme getirmemiştir. Vahiy her konuda olduğu gibi, fiilî olarak mevcut olan bu konuyu da başıboş ve kontrolsüz bırakmamış, onu düzenleme yönüne gitmiş, nüşûz hali içerisinde bulunan kadınlara önce iyilik ve güzellikle tavsiyede

bulunulmasını, bu fayda vermediği takdirde yatakların ayrılmasını tavsiye etmiş, bu da fayda vermediğinde zarar vermeyecek şekilde hafifçe vurulmasına ruhsat vermiştir. Eylemi ifade için vurma veya dövme kelimelerinden hangisi kullanılırsa kullanılsın, aşırılığa, haddi aşmaya ve ölçüsüzlüğe yer yoktur. Nüşûz durumu kocasından karısına doğru gerçekleştiğinde ise uzlaşma/uzlaştırılma yolu tavsiye edilmiştir. Tabî ki alınan önlemler, problemleri giderme ve uzlaşma yönünde atılacak adımlar, ortaya konulacak çabalar fayda vermediğinde veya fayda vermeyecekse, İslam erkek veya kadın için isterlerse boşanma yolunu da açık bırakmıştır.¹⁷ Sonuç olarak evlilikte Allah'ın emredip tavsiye ettiği şekilde sorumluluklarını yerine getiren, eşine, çocuklarına ve yakınlarına karşı adaleti, sevgi ve saygıyı, af ve merhameti öne çıkaran bir insanın masum olan eşine vurması düşünülemez. Eğer bir yerde kötü muamele ve zulüm varsa, İslâm'ın kimden gelirse gelsin söz konusu muameleyi onaylaması düşünülemez. Kadın ve çocuklara kötü muamele yapılmasıyla ilgili istatistiklere göz atıldığında, kadın dövme olgusunun daha çok gayr-i İslâmî hayat tarzı yaşayan, manevî ve ahlakî değerlerden yoksun, inanç boşluğuna düşmüş, psikolojik tatminsizlik yaşayan kesimlerde yaygın olduğu görülebilir. Eğitim eksikliğinin, yanlış anlayış ve törelerin, bozuk hayat şartlarının psikolojik, ekonomik vb. problemlerin ailevi problemlerin ortaya çıkıp artmasında önemli etkileri olduğu bilinmektedir. İdeolojik ve ayrımcılığa dayalı uygulamalar, cinsel sömürü, terör, çatışma ve harpler kadın ve çocukların mağduriyetini daha çok artırmaktadır. Dini hassasiyetlerinden dolayı örtünen binlerce Müslüman kızı eğitim ve çalışma haklarından mahrum edenlerin; masum insanların, kadın ve çocukların katledilmesine sebep olanların, söz konusu eylemlere destek verenlerin kadın hakları savunuculuğu yapmaları, kadına baskı ve şiddet uygulamasına karşı oldukları iddiası tam bir çifte standartlılık ve ikiyüzlülük örneğidir. ■

dipnotlar

- ¹ bk. Cecilia L. Ridgeway, "Interaction and The Conversation of Gender Inequality: Considering Employment", American Sociological Review, 1977, Vol. 62, April, s. 218.
- ² 4/Nisâ, 1.
- ³ 95/Tîn, 4.
- ⁴ 91/Şems, 7-8.
- ⁵ 2/Bakara, 30.
- ⁶ 67/Mülk, 2.
- ⁷ 49/Hucurât, 13.
- ⁸ Bk. 66/Tahrim, 11.
- ⁹ 73/Müzzemmil, 20.
- ¹⁰ 81/Tekvir 8, 9.
- ¹¹ 24/Nûr 33.
- ¹² bk. Şemsuddin Muhammed Zeynuddin Abdurrauf Münavi, *Feyzu'l-Kadir Şerhu'l-Cami'i's-Sagir*, Beyrut 1972, hadis no. 5, 125, 6661.
- ¹³ bk. Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih*, hi-be, 11; Ebû Dâvud, Sünen, buyû ve icârât, 83 (hadis no: 3542-3545); Nûru'd-Dîn Ali b. Ebî Bekr el-Heşemî, *Mecma'z-Zevâid ve Menba'u'l-Fevâid*, I-X, Beyrut 1988, C. VIII, s. 156.
- ¹⁴ Buhari, nikah, 80.
- ¹⁵ bk. İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, I-XV, Beyrut ty., C. V, s. 418; Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, I-III, (çev. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul 1996, C. I, s. 143; Rıza Savaş, *Hız Muhammed Devrinde Kadın*, 3. Baskı, Bursa ty, s. 178-179.
- ¹⁶ Bk. 38/Sâd, 41-44.
- ¹⁷ Bu konuda geniş bilgi ve değerlendirme için bk. Talip Özdeş, *Kur'an ve Cinsiyet Ayrımcılığı*, Ankara 2005, s. 129-139.